Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne
2024, nr 1 (12), s. 13–22

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10–15804/pom
DOI: 10.15804/PPUSI.2024.01.01

Dominika Borowska
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0009-0001-6985-398X
e-mail: dominika00borowska@gmail.com

Nikola Rozworska
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0009-0001-5778-0752
e-mail: rozworska.n@gmail.com

dr Patryk Wawrzyński
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0000-0003-0911-1068
e-mail: patryk.wawrzynski@usz.edu.pl

PRZECIWDZIAŁANIE DEZINFORMACJI W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH

Streszczenie: Wzrost dezinformacji i *fake newsów* w XXI wieku znacząco wpływa na społeczeństwo i debatę publiczną, tworząc nowe zagrożenia. Problem ten, nasilony w Internecie, osłabia krytyczne myślenie odbiorców i utrudnia odróżnienie wiarygodnych źródeł od fałszywych informacji. Anonimowość sieci komplikuje identyfikację autorów dezinformacji, co utrudnia działania prawne. Polskie prawo nie jest wystarczająco przygotowane do walki z zakłamanymi treściami, a penalizacja wszystkich fałszywych treści mogłaby naruszać konstytucyjne prawa i wolności. Organizacje fact-checkingowe, tj. Demagog.org, Fakenews.pl itd. odgrywają kluczową rolę w weryfikacji informacji. Inicjatywy takie jak GovTech Polska i Kodeks Dobrych Praktyk promują edukację i zwiększają świadomość społeczną w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego. Internetowi giganci, m.in. Facebook, Google, TikTok i X, zobowiązali się do walki z dezinformacją poprzez usuwanie fałszywych kont i blokowanie dochodów z fake newsów. W badaniach zastosowano metody: desk research oraz case study, które pozwoliły przeanalizować dostępne materiały zastane i dokonać ich krytycznej oceny. Wyniki wskazują, że skuteczna weryfikacja źródeł informacji, zdrowy rozsądek, krytyczne myślenie oraz narzędzia do sprawdzania faktów są kluczowe w minimalizowaniu ryzyka dezinformacji. Przeciwdziałanie temu zjawisku wymaga świadomego i odpowiedzialnego podejścia, systematycznej weryfikacji treści, edukacji oraz współpracy różnych sektorów społecznych.

Słowa kluczowe: dezinformacja, Internet, media społecznościowe, fake news

Dominika Borowska
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0009-0001-6985-398X
e-mail: dominika00borowska@gmail.com

dr Patryk Wawrzyński
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0000-0003-0911-1068
e-mail: patryk.wawrzynski@usz.edu.pl

Nikola Rozworska
Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0009-0001-5778-0752
e-mail: rozworska.n@gmail.com

COUNTERING DISINFORMATION IN SOCIAL MEDIA

Abstract: The rise of disinformation and fake news in the 21st century significantly impacts society and public debate, creating new threats. The problem intensified on the Internet weakens critical thinking among recipients and makes it difficult to distinguish reliable sources from false information. The anonymity of the web complicates the identification of disinformation authors, hindering legal action. Polish law is not adequately prepared to combat fake news, and penalizing all false content could infringe on constitutional rights and freedoms. Fact-checking organizations, such as Demagog.org, Fakenews.pl, etc., are crucial in verifying information. Initiatives like GovTech Polska and the Code of Good Practices promote education and raise social awareness regarding informational security. Internet giants, including Facebook, Google, TikTok, and X, have committed to fighting disinformation by removing fake accounts and blocking revenue from fake news. The study utilized desk research and case study methods to analyze available secondary materials and perform critical evaluations. The results indicate that adequate source verification, common sense, critical thinking, and fact-checking tools are essential in minimizing the risk of disinformation. Counteracting this phenomenon requires a conscious and responsible approach, systematic content verification, education, and cooperation across various social sectors.

Keywords: disinformation, Internet, social media, fake news

ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація: Зростання дезінформації та фейкових новин у XXI столітті значно впливає на суспільство та громадську дискусію, створюючи нові загрози. Ця проблема, яка посилюється в Інтернеті, послаблює критичне мислення аудиторії та ускладнює відокремлення надійних джерел від неправдивої інформації. Анонімність мережі ускладнює ідентифікацію авторів дезінформації, що перешкоджає правовим діям. Польське законодавство недостатньо підготовлене до боротьби з неправдивим контентом, а криміналізація всіх фальшивих відомостей могла б порушити конституційні права та свободи. Організації, що займаються фактчекінгом, такі як Demagog.org, Fakenews.pl тощо, відіграють ключову роль у перевірці інформації. Ініціативи, такі як GovTech Polska та Кодекс Добрих Практик, сприяють освіті та підвищенню обізнаності суспільства щодо інформаційної безпеки. Інтернет-гіганти, зокрема Facebook, Google, TikTok та X, зобов'язалися боротися з дезінформацією через видалення фальшивих акаунтів і блокування доходів від фейкових новин. У дослідженнях було застосовано методи: desk research і case study, які дозволили проаналізувати наявні матеріали та здійснити їх критичну оцінку. Результати показують, що ефективна перевірка джерел інформації, здоровий глузд, критичне мислення та інструменти для фактчекінгу є ключовими для зменшення ризику дезінформації. Протидія цьому явищу вимагає усвідомленого і відповідального підходу, систематичної перевірки контенту, освіти та співпраці різних соціальних секторів.

Ключові слова: дезінформація, Інтернет, соціальні мережі, фейкові новини

Wprowadzenie

Wszechobecność platform społecznościowych i możliwość błyskawicznego dzielenia się treściami w globalnej skali tworzy warunki sprzyjające upowszechnianiu dezinformacji. Facebook, X/Twitter czy Instagram – z nieograniczoną możliwością publikacji i dostępem do masowego obiorcy – stały się przestrzenią, w której treści dezinformacyjne mogą być rozpowszechniane z niebywałą prędkością. Nie jest to zjawisko sporadyczne, ale systemowe, mające głęboki wpływ na społeczeństwo, instytucje publiczne i kulturę polityczną (Aïmeur i in., 2023, s. 29–30).

Dezinformacja jest zakorzeniona w historii politycznej, lecz to media społecznościowe zmieniły ją w zjawisko dostępne dla każdego użytkownika Internetu, prowadząc do jej decentralizacji i rozproszenia źródeł (Del Vicario i in., 2016). Obserwacja upowszechniania treści wprowadzających w błąd w trakcie pandemii i po rosyjskiej napaści na Ukrainę wskazuje, że media społecznościowe generują warunki ułatwiające pogłębianie zjawisk, których obecność ułatwia rozpowszechnianie dezinformacji – polaryzację polityczną, zamknięcie na niezgodne z poglądami źródła wiedzy czy brak zaufania do rządu. W efekcie, opinia publiczna wpada w pułapkę *samospełniających się przepowiedni*, które utwierdzają podzielane przez spolaryzowane grupy dzięki dezinformującym treściom (Chen, 2023).

Dezinformacja manifestuje się w mediach społecznościowych w różnych formach. Od całkowicie fikcyjnych wiadomości przez podszywanie się pod wiarygodne media aż po subtelne manipulowanie faktami. Ich rozpowszechnianiu służą mechanizm rekomendacyjny (udostępnianie) oraz algorytmy platform, promujące kontrowersyjne lub emocjonalne angażujące treści (zob. Jäger, 2020; Wawrzyński, 2023). Przeniesienie znacznego wolumenu interakcji społecznych do Internetu oraz komercjalizacja platform społecznościowych napędzają ukierunkowanie na wysoce angażujące treści. Jednakże, dezinformacji sprzyjają także internetowa anonimowość i szeroka swoboda wypowiedzi – znajdujące się w centrum debaty o regulacjach prawnych i równowadze ochrony przed dezinformacją a wolnością słowa.

Dlatego skuteczne przeciwdziałanie dezinformacji w mediach społecznościowych wymaga **zintegrowanego podejścia**, łączącego regulacje prawne, intensywne działania edukacyjne i nowoczesne technologie. Osiągnięte może być przez rozwój zautomatyzowanych narzędzi wykrywających i monitorujących fałszywe treści, wprowadzenie regulacji dotyczących odpowiedzialności administratorów platform oraz inicjowanie programów ukierunkowanych na kompetencje cyfrowe użytkowników. Tylko koordynacja działań daje perspektywę skutecznego zwalczania dezinformacji oraz ochrony jakości i rzetelności informacji w erze cyfrowej. Bez zmniejszenia technologicznego, systemowego i społecznego gruntu dla fałszywych informacji, wciąż możliwym będzie formatowanie zachowań odbiorców dzięki wykorzystywaniu spójnych z ich odczuciami treści do intensyfikacji ich zaangażowania emocjonalnego (Wawrzyński i Marszałek-Kawa, 2023, s. 48).

Współczesne badania pokazują bowiem rosnącą skuteczność fałszywych informacji jako narzędzia manipulacji, wpływającego na opinię publiczną oraz postawy i zachowania obywateli (Gwiaździński i in., 2023). *Fake newsy* – poprzez swoje właściwości – nie tylko zmieniają odbiór treści, ale i przyczyniają się do pogłębiania polaryzacji, szczególnie w społeczeństwach już podzielonych. Zjawisko wzbudza poważne obawy dotyczące spójności oraz różnorodności dyskursu publicznego, generując kolejne wyzwania społeczne. Dlatego właśnie dysfunkcyjność społeczna i polityczna cyfrowej dezinformacji sprawia, że kluczowe jest rozwijanie efektywnych narzędzi jej przeciwdziałania oraz promowanie umiejętności krytycznego myślenia i weryfikowania informacji, aby łagodzić negatywne skutki „żyznego gruntu" mediów społecznościowych.

Sposoby przeciwdziałania dezinformacji

Poziom prawny. Analiza istniejących strategii przeciwdziałania ujawnia istotne luki, a aktualne regulacje często okazują się niewystarczające. Dlatego tak ważne jest dostosowanie przepisów do globalnych wyzwań dezinformacji, z zachowaniem równowagi między ochroną społeczeństwa a poszanowaniem wolności słowa. Ale nie jest to jedyne wyzwanie. Kluczową trudnością jest identyfikacja autorów fałszywych treści, co istotnie ogranicza efektywność działania (Mamak, 2020, s. 16). Globalny zasięg Internetu dodatkowo komplikuje efektywne interwencje na poziomie krajowym. Ponadto dezinformacja może prowadzić do różnorodnych przestępstw, takich jak oszustwo, zniesławienie czy znieważenie.

Jednakże wprowadzenie kar za stosowanie *fake newsów* może stać w kolizji z traktatowymi i konstytucyjnymi gwarancjami wolności słowa. Dlatego sugeruje się skupienie na szczególnie szkodliwych społecznie formach dezinformacji – przestępstwach popełnianych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych oraz fałszywych informacji dotyczących zdrowia czy procesu wyborczego – ze względu na ich potencjalnie konsekwencje społeczne i polityczne. Istnieje więc potrzeba dostosowania przepisów prawnych, aby lepiej odpowiadały one wyzwaniom, przy jednoczesnym zachowaniu prawnej ochrony praw człowieka.

Poziom społeczny. Organizacje pozarządowe zajmujące się weryfikacją faktów odgrywają kluczową rolę w analizowaniu i eliminowaniu fałszywych treści. Ich działania mają na celu ograniczenie zasięgu kampanii dezinformacyjnych mających na celu zdobycie wpływów i władzy (nierzadko kosztem szeroko rozumianego interesu publicznego). Dezinformacja wspierająca określonych polityków, partie lub rządy, wprowadzająca do obiegu publicznego fałszywe treści, może znacząco zmieniać preferencje polityczne, pogłębiać podziały społeczne i zwiększać napięcia międzygrupowe.

Odpowiedzialny za przeciwdziałanie dezinformacji w Polsce NASK (2019, s. 10) podkreśla znaczenie kilku kluczowych obszarów działań: edukacji społeczeństwa, budowania *soft power* oraz aktywnego przeciwdziałania rozpowszechnianiu fałszywych informacji. Edukacja ma rozwijać zdolności krytycznego myślenia, rozpoznawania dezinformacji oraz kontrolowania impulsywnych zachowań politycznych, zaś *soft power* ma wpływać na większe zaufanie społeczeństwa do instytucji publicznych i dostępność wiarygodnej informacji.

Ponownie istotną rolę odgrywają organizacje zajmujące się weryfikacją faktów, które angażują wyspecjalizowanych ekspertów do analizy rzetelności publikowanych treści. Dzięki działaniu zgodnie z ustalonymi standardami i procedurami, zapewniają spójność i wiarygodność procesu weryfikacji treści, podnosząc jakość debaty publicznej. Przykładowo, portale takie jak Demagog i *Fakenews.pl* specjalizują się w dostarczaniu bezstronnych analiz i walki z fałszywymi wiadomościami, angażując użytkowników w proces zgłaszania treści do weryfikacji (Sikorski, 2023, s. 95). Fundacja Ośrodek Kontroli Obywatelskiej OKO skupia się na kontroli działań politycznych i demaskowaniu nieprawdziwych informacji, natomiast Konkret24 analizuje treści z mediów społecznościowych i Internetu, promując wysokiej jakości dziennikarstwo. Odfejkuj.info koncentruje się na weryfikacji informacji z mediów społecznościowych, a AFP Sprawdzam dostarcza precyzyjnych informacji na poziomie globalnym, również analizując treści dezinformacyjne na Facebooku. Inicjatywa *#Fakehunter*, realizowana przez Polską Agencję Prasową i GovTech Polska, oferuje edukację w zakresie rozpoznawania *fake newsów* oraz wspiera młodych ludzi w weryfikacji treści internetowych.

Poziom technologiczny. Ponadto, inicjatywy takie jak Kodeks Dobrych Praktyk oraz programy edukacyjne są niezbędne do budowania kompetencji w zakresie oceny wiarygodności informacji. Promują etyczne standardy w weryfikacji informacji oraz wskazuje na konieczność zgłaszania i blokowania treści oraz poprawy reakcji administratorów platform społecznościowych na zgłaszane przypadki dezinformacji.

W obliczu rosnącego zagrożenia dezinformacją w środowisku cyfrowym, kluczowym elementem skutecznej walki jest wzmocnienie transparentności treści publikowanych w Internecie. Istotnym krokiem jest wyraźne rozróżnianie między treściami dziennikarskimi a materiałami generowanymi przez użytkowników oraz wprowadzenie jasnych oznaczeń dla treści sponsorowanych. Takie praktyki pozwalają odbiorcom na szybszą identyfikację źródeł informacji, co jest fundamentalne dla oceny ich wiarygodności i zminimalizowania wpływu potencjalnie wprowadzających w błąd informacji. Kolejnym krokiem jest usprawnienie identyfikacji treści tworzonych przez automatyczne narzędzia (boty) i modele bazujące na sztucznej inteligencji (AI).

Integralnym aspektem walki z dezinformacją jest rozwój edukacji cyfrowej, która ma na celu kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia wśród różnych grup odbiorców. Programy edukacyjne, które kładą nacisk na zdolność oceny rzetelności informacji, są kluczowe dla przygotowania społeczeństwa do skutecznego rozpoznawania i weryfikowania treści w sieci. Tego rodzaju edukacja wzmacnia zdolności odbiorców do odróżniania prawdziwych informacji od dezinformacyjnych, co w konsekwencji przyczynia się do zmniejszenia ich wpływu na opinię publiczną (Komisja Europejska, 2018, s. 10). Równie ważną jest edukacja technologiczna, umożliwiająca użytkownikom zrozumienie mechanizmu działania mediów społecznościowych.

Ważnym elementem strategii przeciwdziałania dezinformacji jest również wzmacnianie pozycji użyt-

kowników i dziennikarzy poprzez zapewnienie im nowoczesnych narzędzi do monitorowania oraz analizy treści. Promowanie odpowiedzialnego korzystania z technologii oraz udostępnianie narzędzi do kontrolowania treści publikowanych w sieci, przyczynia się do zwiększenia transparentności czy jakości informacji. Takie działania wspierają odpowiedzialne korzystanie z mediów cyfrowych oraz umożliwiają skuteczniejsze zarządzanie i weryfikowanie treści.

Równocześnie niezbędne jest zabezpieczenie różnorodności informacji oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju ekosystemu medialnego. Kontynuowanie badań nad wpływem dezinformacji oraz wspieranie niezależnych mediów i dziennikarstwa opartego na podstawach źródłowych jest kluczowe dla utrzymania wysokich standardów informacyjnych. Takie działania zapewniają, że przekaz medialny pozostaje rzetelny i różnorodny, co jest istotne dla utrzymania zaufania publicznego.

Ochrona przed dezinformacją

Wobec powszechności dezinformacji kluczowym wyzwaniem jest skuteczność indywidualnej oceny rzetelności informacji. Warto pamiętać, że pierwszym krokiem w ocenie wiarygodności powinna być **identyfikacja autora**. Ważne jest, aby unikać informacji bez jasno określonego źródła i weryfikować kwalifikacje autora. Podobnie istotne jest **zweryfikowanie źródła**, z którego pochodzi dana informacja. Publikacje pochodzące z oficjalnych źródeł, takich jak raporty instytucji rządowych czy renomowanych organizacji pozarządowych charakteryzują się większą wiarygodnością. W przeciwieństwie portale społecznościowe czy fora internetowe – mimo że mogą stanowić źródło inspiracji – wymagają starannej weryfikacji, zanim zostaną uznane za wiarygodne (Kuś, 2024, s. 72).

Równie ważne jest przeanalizowanie strony internetowej, na której zamieszczono informacje. Kluczowe elementy to aktualność strony, jej tematyka oraz dostępność informacji o jej właścicielu (wydawcy) i kontaktu do redakcji. Jednym z najskuteczniejszych sposobów weryfikacji jest **porównanie informacji w różnych źródłach**. Jeżeli dana informacja występuje tylko w jednym miejscu, może to budzić wątpliwości co do jej prawdziwości. Należy jednak być świadomym, że wielokrotne powtarzanie tej samej informacji na różnych stronach nie zawsze świadczy o jej wiarygodności, gdyż może to być wynikiem błędnego powielania dezinformacji.

Krytyczne myślenie jest niezbędne w ocenie wiarygodności informacji. Należy unikać działania pod wpływem emocji i starannie analizować treści wizualne oraz tekstowe. Materiały wizualne, takie jak obrazy czy filmy, powinny być oceniane pod kątem kontekstu i daty publikacji, aby upewnić się, że są aktualne i odpowiednio przedstawione. Warto pamiętać, że *clickbaity* (chwytliwe nagłówki, które mają na celu przyciągnięcie uwagi) często prowadzą do dezinformacji. Należy unikać informacji, które mają na celu jedynie wzbudzenie sensacji i zamiast tego skupiać się na pełnej analizie treści artykułu.

Nie powinno się także mierzyć wiarygodności za pomocą liczby polubień danych treści. Duża liczba interakcji może być wynikiem działań mających na celu sztuczne zwiększenie widoczności treści. Co więcej, treści generowane przez algorytmy czy boty często zawierają błędy językowe. Sprawdzanie poprawności gramatycznej i stylistycznej treści może pomóc w identyfikacji prób manipulacji. Kluczowym jest jednak ustawiczne podnoszenie świadomości na temat dezinformacji oraz technik jej rozpowszechniania. Edukowanie siebie i innych w zakresie weryfikacji informacji może przyczynić się do budowania społeczeństwa odpornego na dezinformację (Bryjka, 2021, s.105).

Podsumowanie

W cyfrowej rzeczywistości dezinformacja zyskała zupełnie nowe wymiary, które umożliwiają błyskawiczne rozpowszechnianie informacji na globalną skalę. Platformy takie jak Facebook, X/Twitter i Instagram, dzięki swojej szerokiej dostępności i możliwości publikacji, stały się idealnym środowiskiem dla rozprzestrzeniania treści fałszywych lub manipulacyjnych. To problem systemowy, mający implikacje dla społeczeństwa, polityki i życia publicznego.

Skuteczne przeciwdziałanie dezinformacji wymaga zintegrowanego podejścia, które łączy odpowiednie regulacje prawne, intensywne działania edukacyjne oraz zastosowanie nowoczesnych technologii. Niezbędnym jest równoczesny rozwój narzędzi automatycznego wykrywania, analizowania i oznaczania fałszywych treści oraz wdrożenie regulacji, które nałożą większą odpowiedzialność na platformy społecznościowe.

Mimo działań największych koncernów społecznościowych po podpisaniu Kodeksu Przeciwdziałania Dezinformacji (zainicjowanego przez Komisję Europejską w 2018 r.) wymagane jest dalsze doskonalenie narzędzi wspierających rzetelność informacji. Działania takie jak usuwanie fałszywych kont oraz blokowanie zarabiania na treściach dezinformacyjnych stanowią ważne elementy w walce tym globalnym problemem (Grycuk, 2021, s. 10). Równocześnie osiągnięcie sukcesu będzie niemożliwe bez kompleksowej edukacji cyfrowej społeczeństwa.

Bariery strukturalne – takie jak trudności w identyfikacji autorów fałszywych informacji czy globalny charakter Internetu – stanowią poważne wyzwanie, lecz nie powinny powstrzymywać rządów, korporacji i indywidualnych użytkowników od działania. Choć wprowadzenie restrykcyjnych kar za rozpowszechnianie dezinformacji może kolidować z prawami człowieka, to niezbędnym jest społeczne wytyczenie granicy wolności słowa, aby możliwym było skoncentrowanie się na najbardziej szkodliwych formach dezinformacji oraz eliminowanie fałszywych informacji z przestrzeni debaty o bezpieczeństwie, zdrowiu publicznym czy procesach demokratycznych.

Dostrzegając próby zmiany polityki największych platform społecznościowych – czy szerzej korporacji cyfrowych – walka z dezinformacją jest procesem ciągłym, wymagającym zaangażowania na różnych poziomach: globalnym, krajowym i indywidualnym. Ostatecznie, nawet najlepiej dostosowane instrumenty prawne czy rozwinięte narzędzia automatyczne nie zastąpią odpowiedzialnego korzystania z mediów cyfrowych i samodzielnej umiejętności weryfikowania informacji przez użytkowników.

Вступ

Повсюдність платформ соціальних мереж і можливість миттєвого обміну контентом у глобальному масштабі створюють сприятливі умови для поширення дезінформації. Facebook, X/Twitter та Instagram – з необмеженими можливостями публікації й доступом до масової аудиторії – стали простором, де дезінформаційний контент може поширюватися з надзвичайною швидкістю. Це явище не є випадковим, а радше системним, і має глибокий вплив на суспільство, державні інституції та політичну культуру (Aïmeur та ін., 2023, с. 29–30).

Дезінформація має глибоке коріння в політичній історії, але саме соціальні мережі перетворили її на явище, доступне кожному користувачеві Інтернету, що призвело до її децентралізації та розпорошення джерел (Del Vicario та ін., 2016). Спостереження за поширенням оманливого контенту під час пандемії та після російського нападу на Україну показує, що соціальні мережі створюють умови, які сприяють посиленню явищ, що полегшують розповсюдження дезінформації, – таких як політична поляризація, закритість до джерел, які не відповідають власним поглядам, чи брак довіри до уряду. У результаті громадська думка потрапляє в пастку самореалізованих пророцтв, які закріплюються у поляризованих групах завдяки дезінформаційним матеріалам (Chen, 2023).

Дезінформація виявляється в соціальних мережах у різних формах: від повністю вигаданих новин і видавання себе за надійні медіа до тонких маніпуляцій фактами. Її поширенню сприяють рекомендаційні механізми (шеринг) та алгоритми платформ, які просувають контроверсійний або емоційно залучаючий контент (див. Jäger, 2020; Wawrzyński, 2023). Перенесення великої кількості соціальних взаємодій в онлайн-середовище та комерціалізація соціальних платформ стимулюють орієнтацію на високозалучений контент. Однак дезінформації також сприяють анонімність в інтернеті та широка свобода висловлювань – фактори, що є в центрі дебатів про правове регулювання та баланс між захистом від дезінформації і свободою слова.

Отже, ефективна протидія дезінформації в соціальних мережах потребує **комплексного підходу**, що поєднує правове регулювання, активні освітні заходи та сучасні технології. Це може бути досягнуто завдяки розробці автоматизованих інструментів для виявлення та моніторингу неправдивого контенту, запровадженню норм відповідальності для адміністраторів платформ та ініціюванню програм, спрямованих на підвищення цифрових навичок користувачів. Лише координація цих дій дає перспективу ефективної боротьби з дезінформацією та забезпечення якості та достовірності інформації

у цифрову епоху. Без зменшення технологічного, системного та соціального підґрунтя для фейкових новин маніпулювання поведінкою аудиторії залишатиметься можливим, використовуючи контент, що відповідає їхнім емоціям, для посилення емоційного залучення (Wawrzyński та Marszałek-Kawa, 2023, с. 48).

Сучасні дослідження показують зростаючу ефективність фейкових новин як інструменту маніпуляції, що впливає на громадську думку, а також на погляди та поведінку громадян (Gwiaździński та ін., 2023). Фейкові новини завдяки своїм характеристикам не лише змінюють сприйняття контенту, а й сприяють посиленню поляризації, особливо в уже розділених суспільствах. Це явище викликає серйозні занепокоєння щодо згуртованості та різноманітності публічного дискурсу, породжуючи нові соціальні виклики. Соціальна та політична дисфункція, спричинена цифровою дезінформацією, підкреслює необхідність розвитку ефективних інструментів для протидії їй, а також заохочення навичок критичного мислення і перевірки інформації, щоб пом'якшити негативні наслідки «родючого ґрунту» соціальних мереж.

Способи протидії дезінформації

Правовий рівень. Аналіз існуючих стратегій протидії виявляє значні прогалини, і чинні регуляції часто виявляються недостатніми. Тому важливо адаптувати законодавство до глобальних викликів дезінформації, зберігаючи баланс між захистом суспільства та повагою до свободи слова. Однак це не єдина проблема. Ключовою складністю є ідентифікація авторів фальшивих матеріалів, що суттєво обмежує ефективність заходів (Mamak, 2020, с. 16). Глобальний масштаб Інтернету додатково ускладнює ефективні інтервенції на національному рівні. Крім того, дезінформація може призводити до різних правопорушень, таких як шахрайство, наклеп чи образа.

Однак запровадження покарань за поширення фейкових новин може конфліктувати з договірними та конституційними гарантіями свободи слова. Тому рекомендується зосередитися на особливо шкідливих для суспільства формах дезінформації – злочинах, скоєних із використанням цифрових інструментів, а також на фальшивій інформації, що стосується здоров›я або виборчого процесу, через їхні потенційні соціальні та політичні наслідки. Відтак, існує потреба адаптації правових норм, щоб вони краще відповідали викликам і водночас зберігали правовий захист прав людини.

Соціальний рівень. Некомерційні організації, що займаються фактчекінгом, відіграють ключову роль у аналізі та усуненні фальшивого контенту. Їхня діяльність спрямована на обмеження охоплення дезінформаційних кампаній, що мають на меті здобуття впливу і влади, часто на шкоду суспільним інтересам. Дезінформація, яка підтримує певних політиків, партії чи уряди та вводить в обіг неправдиві відомості, може суттєво змінювати політичні уподобання, посилювати соціальні розколи і збільшувати міжгрупові напруження.

Відповідальна за протидію дезінформації у Польщі організація NASK (2019, с. 10) підкреслює важливість кількох ключових напрямків: освіти суспільства, формування *soft power* та активного протистояння поширенню фальшивої інформації. Освітні заходи спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, розпізнавання дезінформації та контролю імпульсивної політичної поведінки, тоді як *soft power* покликана сприяти більшій довірі суспільства до державних інституцій і доступу до достовірної інформації.

Знову важливу роль відіграють організації, що займаються перевіркою фактів і залучають спеціалізованих експертів для аналізу достовірності опублікованого контенту. Працюючи відповідно до встановлених стандартів і процедур, вони забезпечують послідовність і надійність процесу перевірки інформації, підвищуючи якість публічних обговорень. Наприклад, такі портали, як *Demagog* і *Fakenews.pl,* спеціалізуються на наданні неупередженого аналізу та боротьбі з фейковими новинами, залучаючи користувачів до процесу подання контенту на перевірку (Sikorski, 2023, с. 95). Фонд «Ośrodek Kontroli Obywatelskiej OKO» зосереджується на моніторингу політичних дій та викритті неправдивої інформації, тоді як Konkret24 аналізує контент із соціальних мереж та Інтернету, просуваючи високоякісну журналістику. Портал Odfejkuj.info спеціалізується на перевірці інформації із соціальних мереж, а AFP Sprawdzam надає точну інформацію на глобальному рівні, аналізуючи де-

зінформацію на Facebook. Ініціатива *#Fakehunter,* реалізована Польським агентством друку та GovTech Polska, пропонує освіту щодо розпізнавання фейкових новин і підтримує молодь у перевірці контенту з Інтернету.

Технологічний рівень. Такі ініціативи, як Кодекс добрих практик і освітні програми, необхідні для розвитку навичок оцінки надійності інформації. Вони сприяють етичним стандартам перевірки інформації та наголошують на важливості повідомлень і блокування дезінформаційного контенту, а також на поліпшенні реакції адміністраторів платформ соціальних мереж на такі випадки.

На тлі зростаючої загрози дезінформації в цифровому середовищі ключовим елементом ефективної боротьби є підвищення прозорості опублікованого в Інтернеті контенту. Важливим кроком є чітке розрізнення між журналістськими матеріалами та контентом, створеним користувачами, а також впровадження ясних позначок для спонсорованих публікацій. Такі практики дозволяють користувачам швидше ідентифікувати джерела інформації, що є фундаментальним для оцінки їхньої достовірності та мінімізації впливу потенційно оманливих матеріалів. Наступний крок – поліпшення процесу ідентифікації контенту, створеного автоматизованими інструментами (ботами) та моделями штучного інтелекту (AI).

Невід'ємним аспектом боротьби з дезінформацією є розвиток цифрової освіти, що має на меті формування навичок критичного мислення серед різних груп аудиторії. Освітні програми, які роблять акцент на вміння оцінювати достовірність інформації, є ключовими для підготовки суспільства до ефективного розпізнавання та перевірки контенту в мережі. Така освіта посилює здатність користувачів відрізняти правдиву інформацію від дезінформації, що, у свою чергу, зменшує її вплив на громадську думку (Європейська комісія, 2018, с. 10). Не менш важливою є технологічна освіта, яка допомагає користувачам зрозуміти механізми функціонування соціальних мереж.

Важливим елементом стратегії протидії дезінформації є також посилення можливостей користувачів і журналістів через надання їм сучасних інструментів для моніторингу та аналізу контенту. Заохочення відповідального використання технологій і надання інструментів для контролю контенту в Інтернеті сприяє підвищенню прозорості та якості інформації. Такі заходи підтримують відповідальне використання цифрових медіа та дозволяють ефективніше управляти і перевіряти контент.

Водночас важливо забезпечити різноманітність інформації та підтримувати збалансований розвиток медіаекосистеми. Продовження досліджень впливу дезінформації, а також підтримка незалежних медіа і журналістики, що базується на надійних джерелах, є ключовими для підтримки високих стандартів інформування. Ці дії забезпечують, щоб медіаповідомлення залишалися достовірними та різноманітними, що є важливим для збереження довіри громадськості.

Захист від дезінформації

У зв›язку з поширеністю дезінформації, ключовим викликом є ефективність індивідуальної оцінки надійності інформації. Варто пам'ятати, що першим кроком в оцінці достовірності має бути **ідентифікація автора.** Важливо уникати інформації без чітко **визначеного джерела** та перевіряти кваліфікації автора. Подібним чином, істотним є підтвердження джерела, з якого походить дана інформація. Публікації, що походять з офіційних джерел, таких як звіти державних установ чи авторитетних неурядових організацій, характеризуються більшою надійністю. На відміну від цього, соціальні мережі чи інтернет-форуми – незважаючи на те, що можуть бути джерелом натхнення – вимагають ретельної перевірки, перш ніж їх визнають надійними (Kuś, 2024, s. 72).

Так само важливо проаналізувати вебсайт, на якому розміщена інформація. Ключовими елементами є актуальність сайту, його тематика, а також доступність інформації про власника (видавця) та контактні дані редакції. Одним з найефективніших способів перевірки є **порівняння інформації в різних джерелах.** Якщо певна інформація міститься лише в одному місці, це може викликати сумніви щодо її правдивості. Проте слід усвідомлювати, що багаторазове повторення тієї ж інформації на різних сайтах не завжди свідчить про її достовірність, оскільки це може бути результатом хибного поширення дезінформації.

Критичне мислення є необхідним для оцінки достовірності інформації. Важливо уникати дій під

впливом емоцій та ретельно аналізувати як візуальний, так і текстовий контент. Візуальні матеріали, такі як зображення чи відео, слід оцінювати з огляду на контекст і дату публікації, щоб переконатися в їх актуальності та точному представленні. Варто пам'ятати, що *clickbaity* (привабливі заголовки, спрямовані на привернення уваги) часто ведуть до дезінформації. Слід уникати інформації, яка має на меті лише викликати сенсацію, і натомість зосереджуватись на повному аналізі змісту статті.

Також не слід оцінювати достовірність інформації за кількістю вподобань певного контенту. Велика кількість взаємодій може бути результатом дій, спрямованих на штучне підвищення видимості матеріалів. Крім того, контент, створений алгоритмами або ботами, часто містить мовні помилки. Перевірка граматичної та стилістичної правильності тексту може допомогти виявити спроби маніпуляції. Ключовим є постійне підвищення обізнаності про дезінформацію та методи її поширення. Освіта себе та інших у сфері перевірки інформації може сприяти формуванню суспільства, стійкого до дезінформації (Bryjka, 2021, с. 105).

Підсумок

У цифровій реальності дезінформація набула абсолютно нових масштабів, що дозволяють миттєво поширювати інформацію у глобальному вимірі. Такі платформи, як Facebook, X/Twitter та Instagram, завдяки своїй доступності та можливості публікації, стали ідеальним середовищем для розповсюдження неправдивого або маніпулятивного контенту. Це системна проблема, що має наслідки для суспільства, політики та громадського життя.

Ефективна протидія дезінформації потребує інтегрованого підходу, який об›єднує належне правове регулювання, інтенсивну освітню діяльність і застосування сучасних технологій. Необхідним є одночасний розвиток інструментів для автоматичного виявлення, аналізу й позначення фейкового контенту, а також запровадження регуляцій, які покладуть більшу відповідальність на соціальні платформи. Незважаючи на зусилля найбільших соціальних корпорацій після підписання Кодексу протидії дезінформації (ініційованого Європейською комісією у 2018 році), необхідно подальше вдосконалення інструментів підтримки достовірності інформації. Дії, такі як видалення фальшивих акаунтів і блокування монетизації дезінформаційного контенту, є важливими елементами боротьби з цією глобальною проблемою (Grycuk, 2021, с. 10). Водночас досягнення успіху буде неможливим без комплексної цифрової освіти суспільства.

Структурні бар'єри, такі як складнощі в ідентифікації авторів фейкової інформації та глобальний характер Інтернету, становлять серйозну проблему, але не повинні перешкоджати діям урядів, корпорацій та окремих користувачів. Хоча запровадження суворих санкцій за розповсюдження дезінформації може суперечити правам людини, необхідно встановити суспільні межі свободи слова, щоб зосередитися на найшкідливіших формах дезінформації та усунути неправдиві дані з обговорень на теми безпеки, громадського здоров'я та демократичних процесів.

Усвідомлюючи спроби змінити політику найбільших соціальних платформ і ширше – цифрових корпорацій, боротьба з дезінформацією залишається безперервним процесом, що вимагає зусиль на глобальному, національному та індивідуальному рівнях. Зрештою, навіть найкраще адаптовані правові інструменти чи розвинені автоматичні інструменти не замінять відповідального використання цифрових медіа та особистої здатності користувачів перевіряти інформацію.

Literatura

1. Aïmeur, E., Amri, S., Brassard, G. (2023). „Fake news, disinformation and misinformation in social media: a review". *Social Network Analysis and Mining*, 13(1), s. 29–30. DOI: 10.1007/s13278-023-01028-5.
2. Bryjka, F. (2021). Wykrywanie i zwalczanie dezinformacji – propozycja sylabusa zajęć w kształceniu na poziomie akademickim. W: R. Kupiecki, T. Chłoń, F. Bryjka, K. Kozłowski, J. Misiuna, J. Podemska, P. Podemski (red.), „Platforma Przeciwdziałania Dezinformacji – Budowanie Odporności Społecznej – Badania i Edukacja", Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa.
3. Chen, S., Xiao, L., Kumar, A. (2023). Spread of misinformation on social media: What contributes to it and how to combat it. *Computers in Human Behavior, 41*, 107643. DOI: 10.1016/j.chb.2022.107643.
4. Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., Stanley, H.E., Quattrociocchi, W. (2016).

The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 113*(3), 554–559. DOI: 10.1073/pnas.1517441113.

5. Grycuk, A. (2021). *Fake newsy*, trolle, boty i cyborgi w mediach społecznościowych. *Analizy Biura Analiz Sejmowych*. URL: https://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/740FB3EF-1F43CC55C125867600356FA7/$file/Analizy%20BAS%20152.pdf.
6. Gwiaździński, P., Gundersen, A.B., Piksa, M., Krysińska, I., Kunst, J.R., Noworyta, K., Olejniuk, A., Morzy, M., Rygula, R., Wójtowicz, T., Piasecki, J. (2023). Psychological interventions countering misinformation in social media: A scoping review. *Frontiers in Psychiatry, 13*. DOI: 10.3389/fpsyt.2022.974782.
7. Jäger, K. (2020). When Do Campaign Effects Persist for Years? Evidence from a Natural Experiment. *American Journal of Political Science, 64*(4), 836–850. DOI: 10.1111/ajps.12488.
8. Komisja Europejska (2018). A multi-dimensional approach to disinformation: report of the independent High level Group on *fake news* and online disinformation, Publications Office. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2759/739290, s. 10.
9. Kuś, J. (2024) Zjawisko dezinformacji z perspektywy psychologicznej: uwarunkowania i przeciwdziałanie. W: K. Stasiuk-Krajewska, M. Wenzel (red.), *Dezinformacja w czasach kryzysu*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
10. Mamak, K. (2020). *Prawnokarne sposoby walki z fake newsami*. Fundacja Centrum Cyfrowe Projekt SpołTech.
11. Sikorski J. (2023) „W poszukiwaniu faktów, czyli aktywizm w walce z dezinformacją kolportowaną na portalach społecznościowych". W: K. Kraj, J. Sikorski, A. Skwarski (red.), *Praktyka walki informacyjnej. Wprowadzenie do problematyki*. Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża.
12. Wawrzyński, P. (2023). Pride and Compassion: How Emotional Strategies Target Audiences in Political Communication? *Central European Journal of Communication, 15*(3), 416–433. DOI: 10.51480/1899-5101.15.3(32).5.
13. Wawrzyński, P. Marszałek-Kawa, J. (2023). Emotional Dynamics of Populism and Its Non-Populist Alternatives: Discussing the Role of Compassion and Pride. *Polish Political Science Yearbook, 51*(4), 47–62. DOI: 10.15804/ppsy202267.
14. Wrzosek, M. (2019, 24 września). „Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej". *CyberpolicyNASK.pl*, URL: https://cyberpolicy.nask.pl/raport-zjawisko-dezinformacji-w-dobie-rewolucji-cyfrowej-panstwo-spoleczenstwo-polityka-biznes.